

ANNA HOŁUB

NOWOCZESNA URBANISTYKA W STEROWANIU ŁADEM PRZESTRZENNYM

„Budowa zróżnicowanych modeli planowania regionalnego mogłaby stanowić następną fazę pogłębienia i dalszej konkretyzacji metody planowania regionalnego” (J. Kołodziejski: *Model planowania regionalnego*, Studia KPZK PAN, t. XXXVIII, Warszawa, 1972, s. 138).

„Stopniowe przywracanie i utrwalanie ładu przestrzennego w całym systemie osadniczym oraz w strefach, w których nieład oddziałuje destrukcyjnie na środowisko społeczne i przyrodnicze (J. Kołodziejski: *Globalizacja polskich metropolii*, Euroreg Warszawa, 2000, s. 455), to jedno ze zadań, jakie prof. J. Kołodziejski stawia przed polityką rozwoju polskich metropolii.

Ład przestrzenny oraz poszukiwanie metod planowania przestrzennego, które wspomagałyby tworzenie tego ładu były tematami, które nieustannie powracały w pracy prof. J. Kołodziejskiego. Profesor miał swoją wizję ładu i warsztat naukowy służący jego realizacji. Kilka refleksji przedstawionych poniżej dotyczy co prawda warsztatu urbanistycznego ostatnich dziesięcioleci, ale mieści się w ogólnym nurcie poszukiwań badawczych Profesora.

Dyskusja teoretyczna na temat współczesnego projektowania urbanistycznego niesie w sobie niebezpieczeństwo takiego rozszerzenia pola rozważań, które może prowadzić do powstania trudności w określeniu jego granic i właściwych definicji. Dlatego chcąc przyjrzeć się planowaniu urbanistycznemu ostatnich dziesięcioleci w opracowaniu skoncentrowano się na klasyfikacji różnych typów projektów i planów urbanistycznych, funkcjonujących w praktyce urbanistycznej, głównie w Europie Zachodniej. Podejście to nie oznacza, że urbanistyka jako całość funkcjonuje w ten sposób, ale jest ono dużo bardziej interesujące i uwalniające urbanistykę od biurokratycznych i administracyjnych ograniczeń. Wydaje się bardziej sprzyjać tworzeniu autentycznego ładu przestrzennego i polepszaniu warunków życia większości mieszkańców miast.

Wspólną cechą współczesnego warsztatu urbanistycznego jest jego zróżnicowany, „trans-skalarny” charakter co oznacza, że w każdym projekcie stosuje się kilka skal jednocześnie, bowiem musi on wpasować się w cały system miejski i infrastrukturalny.

Ta mobilność skal jest źródłem rozwoju współczesnego warsztatu i w wielu przypadkach metodą testowania rozwiązań i strategii planistycznych. Można to doskonale zaobserwować na przykładzie planów i projektów przestrzeni publicznej, szczególnie w Barcelonie.

Strategie rozwoju często formułuje się również na podstawie diagnoz wykonywanych w wielu skalach, w szczególności wykorzystując skalę pośrednią. Poszerzenie zakresu planowania wymaga także zmiany wielu profesjonalnych dyscyplin zaangażowanych w ten proces, które są zmuszone do poruszania się w wielu skalach i problemach przestrzennych. Będzie to wymagać zmiany stereotypu „architekta-kreatora rozwiązującego każdy problem”, urbanisty zarządzającego tym co publiczne i inżynierem budującym oddzielne części. Oznacza to transformację pola działań urbanisty i powstanie nowych specjalności, które potrafią przewyciężyć ograniczenia wynikające ze starych specjalizacji, prowadzących do fragmentacji miasta.

We współczesnej praktyce urbanistycznej można wyróżnić wiele nowych, interesujących metod projektowania i planowania. Ta krótka inwentaryzacja w formie kilku typów projektów i planów daje nam obraz intelektualnych i profesjonalnych działalności i określa w pewnym sensie „stan sztuki” urbanistyki w dzisiejszych czasach.

1. Budowle kluczowe wraz z synergią urbanistyczną

Projekty strategiczne

Jedną z cech charakterystycznych planów urbanistycznych z ostatnich lat jest w nich obecność strategicznej, bardzo ambitnej, często wręcz niezwyklej interwencji. To ekstremalne, ale niezwykle efektywne podejście ma wielu zwolenników. Jego podstawę stanowi „budowla kluczowa”, wokół której skupia się interwencja i transformacja urbanistyczna danego obszaru. To ona organizuje powstanie nowego ładu przestrzennego.

Najbardziej znanym i spektakularnym tego przykładem z ostatnich lat jest realizacja Muzeum Guggenheima w Bilbao, za pomocą któ-

rej udało się amerykańskiemu architektowi F. Gerhy'iemu spowodować transformację starych obszarów portowo-przemysłowych tego miasta. Należy dodać, że tę unikalną budowlę, pełniącą funkcje kulturowe o światowym znaczeniu zlokalizowano w mieście o głęboko zakorzenionych funkcjach przemysłowych, lecz niewielkiej tradycji funkcji kultury. Sukces, jaki wywołała „budowla kluczowa” wywołał dynamiczny impuls do transformacji całego ujścia rzeki.

Podobne znaczenie strategiczne ma również budynek lotniska zbudowany na sztucznej wyspie Kansai, zaprojektowany przez Renzo Piano. Doskonałość jego formy architektonicznej stała się symbolem rozwoju całego obszaru łączącego nowy terminal lotniczy z kontynentem. Bez tego niezwykłego budynku powstałby jeszcze jeden anonimowy front wodny w zatoce.

Inaczej też postrzegane byłoby miasto Groningen w Holandii, gdyby nie powstało w nim, dzięki niezwykłej energii kilku osób, Muzeum Groningen zaprojektowane przez trzech bardzo interesujących architektów europejskich: A. Mendiniego, C. Himmelblaua i Ph. Starcka. Jego niezwykła forma architektoniczna przyciąga zwiedzających i stymuluje odnowę całego obszaru śródmieścia.

Trudno jest czasem zrozumieć dlaczego tak się dzieje, jednak wydaje się, że te wielkoprzestrzenne „projekty strategiczne”, będące często wynikiem politycznego lub instytucjonalnego woluntaryzmu, potrzebują czasem „mediagenicznej” architektury, nadającej operacji urbanistycznej wizualno-estetyczną tożsamość. Miasta, coraz bardziej konkurujące ze sobą, poszukują nowych symboli przestrzennych, zapraszają więc architektoniczne gwiazdy, które projektują nową formę, przyciągającą uwagę inwestorów i użytkowników przestrzeni miejskiej.

Czasem wydaje się, że używa się architektury w dość formalny i komercyjny sposób, niemniej jednak stwarza to interesujące możliwości tworzenia „budowli kluczowych” i wprowadza jakościowe zmiany w przestrzeni miejskiej, bardzo często ją dynamizując.

2. Wielkie artefakty urbanistyczne

Operacje urbanistyczne, które mają na celu przekształcenie fragmentów miasta o wielkoprzestrzennym znaczeniu, wykorzystując często strukturotwórczą pozycję infrastruktury technicznej intensyfikują użytkowanie terenu, podnosząc gęstość zabudowy. Odpowiadają one idei *grands projects* F. Mitteranda, szczególnie wtedy gdy jednocześnie

nie dotyczy to kilku założeń projektowych i działań przestrzennych. Kombinacja tych założeń i działań wzmacnia także oddziaływanie danego projektu w tkance miejskiej.

Tego typu interwencje urbanistyczne idą zwykle w parze z reorganizacją podstawowej infrastruktury w centrum miasta i wiążą się z reorganizacją przestrzenną obszarów stacji kolejowych, wynikającą ze zmiany hierarchii środków transportu kolejowego, tj. wprowadzeniu pociągów typu superekspres (TGV) lub wprowadzeniu funkcji przesiadania się – połączenia z liniami superekspresowymi. W związku z tym powstają w mieście nowe obszary centralne i nowa przestrzeń publiczna.

W wielu miastach Europy, stojących przed problemami reorganizacji systemu kolei i infrastruktury ruchu takie projekty są koniecznością. Tego typu transformacje tkanki miejskiej można różnie traktować lecz przeważnie traktuje się je jako „wielki artefakt”, w którym infrastrukturę wiąże się z innymi funkcjami typu biura, mieszkalnictwo i handel. Takie wielkie operacje urbanistyczne w centrach miast dają urbanistom możliwość stworzenia unikalnego miejsca o międzynarodowym znaczeniu.

Przykładem może być Euralille – operacja urbanistyczna wokół dworca superekspresu (TGV) Paryż – Londyn zaprojektowana przez znanego holenderskiego architekta R. Koolhaasa, czy projekty tego architekta wykonane dla Rotterdamu (Museum Park). Projekty te wywołują jednocześnie interesującą dyskusję na temat tradycyjnych typologii przestrzeni publicznych i ich funkcjonowania we współczesnym mieście, usiłując wprowadzić także nowe formy organizacji przestrzennej.

3. Plan minimalistyczny – urbanistyka planu szczegółowego

Ta kategoria planów urbanistycznych, jak sugeruje sama nazwa, dotyczy interwencji urbanistycznej na możliwie najniższym, podstawowym poziomie. Ma ona miejsce zwykle w obszarze zabudowanym, dość stabilnym, o niewielkich możliwościach inwestowania. Celem tej interwencji jest przeważnie poprawa – przywrócenie ładu przestrzennego na danym obszarze. Możliwości działania są zwykle ograniczone. Jest to urbanistyka operująca na poziomie ulicy, linii regulacyjnych określających podstawowe zasady użytkowania terenu i zabudowy, tj. urbanistyka planu szczegółowego, zajmująca się bardziej podstawową, codzienną problematyką przestrzenną miasta.

Nie jest to jednak urbanistyka spektakularna, jak to miało miejsce powyżej, lecz urbanistyka oparta na banalnych, zwyczajnych środkach estetycznych i rozwiązująca podstawowe relacje funkcjonalno-przestrzenne, tj. właściwy związek zabudowy z warunkami topograficznymi, właściwe relacje między ulicą a zabudową, właściwe proporcje między poszczególnymi elementami zabudowy itp.

Przykłady tego podejścia można znaleźć w działaniach projektowych związanych z odnową miejską w małej skali, niektórych projektach osiedli mieszkaniowych o bardzo starannie przestudiowanym lecz minimalistycznym detalu czy w społecznej zabudowie mieszkaniowej, w której istnieją ograniczone możliwości finansowe. Projekty te związane są mocno ze skalą lokalną rozwiązują najczęściej lokalne problemy.

4. Przestrzeń miejska: krajobraz w mieście

Pojęcie przestrzeni miejska w odniesieniu do współczesnego miasta jest bardzo szerokie. Ruch modernistyczny i miasto funkcjonalne koncentrowały się, mówiąc w skrócie, na segregacji ruchu, podziałach na jednostki sąsiedzkie, strefach funkcjonalnych. Doświadczenia ostatnich dziesięcioleci wskazują, że miejskość tworzy się przez niezwykle uważne i twórcze projektowanie i zagospodarowanie przestrzeni publicznych i przestrzeni kolektywnych.

Doświadczenia pochodzące z Barcelony, Paryża, Rzymu pokazują, jak za pomocą dość skromnych i prostych środków, lecz o wysokim poziomie architektonicznym i artystycznym można stworzyć lub przekształcić przestrzenie publiczne współczesnego miasta. Plan urbanistyczny wywodzi się przeważnie z potrzeby ogólnej poprawy jakości przestrzeni miejskiej, tj. odnowy miejskiej lecz przyjmuje formę nieciągłych pojedynczych działań (np. Barcelona). Oznacza to, że początkiem działania jest pewna całościowa wizja przekształceń struktury miasta, wyrażona w formie zbioru indywidualnych projektów, z których każdy zawierający swoją specyficzną problematykę i założenia projektowe powoduje przekroczenie pewnego progu jakości przestrzennej i stworzenie nowej, lepszej przestrzeni miejskiej, nowego ładu przestrzennego.

Plan urbanistyczny to nie tylko przekształcanie tkanki istniejącej ale także zagospodarowywanie pustych przestrzeni, poszukiwanie nowych metod rozwiązywania problemów mobilności i nowych form

transportu, jak np. szybki tramwaj miejski w Grenoble czy Strasburgu, które wprowadzają w centra starych miast nowe życie, to poprawa warunków funkcjonowania podmiejskich obszarów zurbanizowanych w sposób bardziej efektywny niż sama odnowa miejska.

Taka praktyka planistyczna wymagała dość istotnego rozwoju metod eksperymentowania w dziedzinach tradycyjnie związanych z tą problematyką, takich jak: kształtowanie krajobrazu, architektura, inżynieria miejska. Te dziedziny kształtowania przestrzeni musiały dostosować swoje techniki i metody interwencji do problematyki miasta zabudowanego. Często musiały one podjąć problematykę terenów miejskich zaniedbanych, zdewaloryzowanych, próbując wprowadzić w nie nowe impulsy rozwoju. W ten sposób w planach przestrzennych podjęto również problematykę przestrzeni publicznej w skali całego miasta. To z kolei prowadziło do gruntowej odnowy różnych typów osiedli i dzielnic miasta. Podejście to stanowi również płaszczyznę do wprowadzania nowych idei w tradycyjnym konflikcie między transportem publicznym a indywidualną mobilnością, z coraz większą świadomością tego, że w tkance miejskiej istnieją różne „opory” i „zdolności wchłaniania” zależne od wystroju ulic i intensywności poszczególnych działalności.

5. Plan jakości przestrzennej

Plan jakości przestrzennej (*City image plan*) zrodził się z konieczności skuteczniejszej kontroli jakości wizualnej nowobudowanego i przekształcanego środowiska zabudowanego. W tradycyjnej gospodarce przestrzennej główny nacisk kładziono na problemach funkcji i użytkowania terenu, niewiele uwagi poświęcając jakości przestrzennej i wizualnej. W sytuacji niezwykle dynamicznego przekształcania się i przyrastania nowych obszarów miejskich zaistniała potrzeba stworzenia nowego instrumentu, który pozwoliłby na lepszą kontrolę przekształceń przestrzennych. Plan jakości przestrzennej jest instrumentem służącym uzyskaniu określonej jakości wizualno-przestrzennej na określonym obszarze, będącym narzędziem wspomagającym władze lokalne w kontroli i prowadzeniu określonej polityki przestrzennej na danym obszarze.

Plan jakości przestrzennej można zdefiniować jako zbiór regulacji, intencji, zaleceń, założeń czy wytycznych służących ochronie, tworzeniu, zachowaniu lub poprawie jakości wizualno-przestrzennej

obszaru. W Holandii, w kraju, w którym jakość przestrzeni traktuje się jako jeden z podstawowych elementów rozwoju miast, plan ten stosuje się w różnych skalach przestrzennych. Wydaje się interesujące, że jakość przestrzeni stała się elementem odrębnego typu instrumentu planistycznego.

6. Plan urbanistyczny

W ostatnich dwudziestu latach plan urbanistyczny stał się jednym z najbardziej efektywnych narzędzi, rozwiązujących problemy w pośrednich skalach urbanistycznych.

Ten typ planów urbanistycznych, który zajmuje się najczęściej fragmentem miasta rozwiązuje jednocześnie problemy całości. Formuluje on założenia, w których idea integracji między infrastrukturą a miastem, między przestrzenią publiczną a prywatną, między architekturą a użytkowaniem stają się zagadnieniami o charakterze fundamentalnym.

Projekt urbanistyczny definiuje formę miejską nie posługując się budowaniem modeli brył poszczególnych części. Plan jest raczej zapisem relacji między poszczególnymi częściami, które mogą ewoluować, zmieniać się.

Plan opiera się w zasadzie na hipotezach funkcjonalnych, lecz najczęściej projekt szczegółowy weryfikuje i formalizuje jego założenia. Spotykamy tu zasadniczą trudność i pytanie, jak można projektować całość nie projektując specyficznej architektury. Być może określając wytyczne przyszłego rozwoju. Można także powiedzieć, że plan urbanistyczny tworzy formę miejską, która jest czymś więcej niż sumą poszczególnych części.

To założenie jest chyba najczęściej i w najbardziej ekstremalny sposób rozwinięte w Europie Południowej: Barcelona to już obecnie klasyczny przykład, jak strategia władz lokalnych została zaakceptowana i zrealizowana przez władze miejskie zarówno w stosunku projektów do przestrzeni publicznych, jak i operacji urbanistycznych opartych na partnerstwie publiczno-prywatnym. W tym przypadku plan urbanistyczny służył jako koncepcja między oficjalną urbanistyką a tradycyjnym polem działania projektu architektonicznego.

Ta skala pośrednia jest najbardziej innowacyjną wartością planu urbanistycznego. Jej istnienie pozwala na analizę różnych poziomów zarządzania przestrzenią miejską. Jednocześnie zmusza do utrzymania

całej złożonej struktury na takim poziomie abstrakcji, że poszczególne założenia lub zmiany planu mogą być wprowadzone również w przyszłości. Czyni to plan otwartym na zmiany zachodzące w czasie, co jest jego istotną zaletą w przeciwieństwie do próby regulacji procesów miejskich w każdym szczególe.

7. Powrót do tradycji

Ten rodzaj planów urbanistycznych zakłada, że przyszły użytkownik danego fragmentu miasta preferuje formy miejskie porównywalne do tych z końca XIX i początków XX w. „Stare miasto” dopasowane do współczesnych wymagań i kryteriów funkcjonalnych staje się wzorem dla miasta przyszłości.

Ten rodzaj podejścia reprezentują w Europie Leo i Rob Krier, którzy zaczęli propagować ideę powrotu do tradycji w latach 70. jako antidotum dla miasta funkcjonalnego. Innym tego przykładem jest ruch „New Urbanism” w Stanach Zjednoczonych autorstwa architektów E. Plater-Zybert, A. Duany i P. Calthorpe, który w latach 90. stał się sławny również poza granicami Stanów Zjednoczonych. Wrócił do łask również model angielskiego miasta ogrodu i ideologia jednostki mieszkaniowej jako głównego punktu odniesienia, wykorzystującego dzieła klasyków, tj. Raymonda Unwina i Johna Ruskina w Wielkiej Brytanii, czy Clarencea Steina i Lewisa Mumforda w Ameryce.

Powstałe na południu Stanów Zjednoczonych zespoły mieszkaniowe oparte na idei „New Urbanism” stały się dużym sukcesem handlowym i być może nowym paradygmatem dla przedmieść amerykańskich.

Znany powszechnie projekt Seaside Village jest przykładem wysokiej klasy profesjonalizmu w projektowaniu zespołów mieszkaniowych. Zarzuca się mu jednak ograniczone możliwości integrowania w nim różnych grup społecznych i odrzucenie podstawowych elementów innowacyjnych urbanistyki XX w.

Wydaje się jednak, że New Urbanism może również rozwiązywać bardziej złożone projekty także w skali regionalnej, gdzie poszczególne elementy systemu regionalnego mogą być powiązane za pomocą transportu publicznego, tworzą nowe modele ciągłych systemów przestrzennych opartych na sieci infrastruktury. Tutaj powrót do tradycji dotyczy nowozabudowywanych obszarów, głównie mieszkaniowych.

8. Rewitalizacja miast: centra historyczne i stare układy przestrzenne

Plany urbanistyczne, które próbują wprowadzić nowe życie i nowe aktywności w stare układy miejskie, traktują historyczne dziedzictwo przestrzenne z dużym dla niego respektem. Dotyczy to nie tylko starych budowli, ale również historycznych założeń przestrzennych.

W planach tych poszukuje się nowych metod powiązania centrum i nowych centrów z otaczającą przestrzenią miejską (zurbanizowaną). Głównym problemem tych projektów jest często dostępność starych centrów i ich nowe użytkowanie, które pozwoli na dalsze utrzymanie tej centralności. Często problem ten wiąże się z rozwiązaniem zagadnień ruchu, jego zmniejszeniem (wprowadzenie ciągów pieszych), organizacją miejsc parkingowych, organizacją komunikacji zbiorowej, zaopatrzenia, wywozu odpadów itp. Rozwiązania w przypadku funkcji mieszkaniowych prowadzą do rehabilitacji typologii miejskich lub do reinterpretacji planów. Także to wymaga twórczego podejścia, respektującego dziedzictwo architektoniczne.

Plan urbanistyczny usiłuje zmienić rzeczywistość miejską częściej z punktu widzenia przesłanek krajobrazowych lub środowiskowych niż ekonomicznych czy funkcjonalnych. Tego typu plany mają często ograniczenia wywodzące się z ochrony zabytków lub problemów własności.

Można by przytoczyć wiele interesujących planów dotyczących rewitalizacji miast w Europie. Mogłoby to stać się przedmiotem odrębnego opracowania. Warto zwrócić uwagę na ogromny nacisk, jaki wywiera rozwój turystyki regionalnej i międzynarodowej na programy przekształceń, szczególnie obszarów centralnych, przekształcając centra historyczne w centra sztuki i konsumpcji.

9. Wielkoprzestrzenne projekty krajobrazowe. Decentralizacja

Plany urbanistyczne są także wykonywane dla obszarów pozamijskich czy obszarów metropolitalnych. Wydaje się, że napięcia ekonomiczne i społeczne występują obecnie głównie poza centrami miast, na ich peryferiach. Zmienia się tradycyjny model struktury przestrzennej, opartej na wyodrębnionych jednostkach osadniczych, przyjmując formę pola miejskiego (*urban sprawl*). Problemem planowania staje się

odpowiedź na pytanie, jakiego typu działania należy podjąć chcąc sterować rozwojem nowej przestrzeni miejskiej poza miastem, przyjmujących formy parków przemysłowych, logistyki, biznesu, rekreacji, handlu i rozrywki czy wreszcie mieszkaniowych.

Na przykład kolonizacja tych obszarów czy decentralizacja aktywności w krajobrazie naturalnym to pytania, na które współczesna urbanistyka sformułowała jednoznaczne modele przekształceń, które wydaje się, że też nie spełniają wymagań współczesnego życia. Ciągające się bowiem, głównie wzdłuż ciągów komunikacyjnych różnego rodzaju autonomiczne obszary tych „parków” o jeszcze bardziej autonomicznej architekturze pojedynczego obiektu-typu „świątynia biznesu”, ukazują słabość współczesnego warsztatu urbanistycznego w sterowaniu rozwojem tych obszarów.

Projekty urbanistyczne formułują techniki interwencji przestrzennej na podstawie jakości obszaru i jego środowiska naturalnego. Odwołanie się do architektury wielkoprzestrzennego krajobrazu jest bardzo interesującą opcją. Lokalizuje się nowe aktywności, zmienia się istniejącą strukturę, dokonuje się „mutacji” obszaru, którą podobnie jak w przypadku roślin obszar akceptuje, integruje nową infrastrukturę techniczną i nowe działalności bez uszkodzenia swojej własnej, istniejącej struktury.

Chcąc kontynuować tę myśl wystarczy przyjrzeć się dużemu potencjałowi możliwości, jakie mają tego typu projekty śledząc transformację Emscher Parku w zagłębiu Rurhy jako operację typu IBA (Internationale Bau Ausstellung). Obszar ten całkowicie zdominowany przez funkcje „starego” przemysłu zmienia się w całkowicie nowy, interesujący obszar, w którym stare instalacje przemysłowe uzyskują nowe funkcje i nowy sposób użytkowania, niezwykle strukturotwórczy dla tego obszaru. Istotna jest rola instytucji rządowych, które są w stanie promować i prowadzić takie wielkie interwencje przestrzenne, wykorzystując jednocześnie zainteresowanie kapitału prywatnego tymi przekształceniami.

Podobne działania podjęto w Rotterdamie pod nazwą AIR (Architecture International Rotterdam). Tutaj także próbuje się za pomocą wielu projektów i metod stosowanych w różnych dyscyplinach dokonać przekształcenia obszaru. W zasadzie chodzi o sprawdzenie przez różne symulacje procesu podejmowania decyzji, jakie działania są do zaakceptowania w tym wrażliwym obszarze, jakim jest obszar delty.

10. Urbanistyczny plan ogólny

Istnieje coraz większe zapotrzebowanie i zainteresowanie urbanistycznym planem ogólnym. Traci on w wyniku pojawienia się różnego typu planów urbanistycznych i projektów swój charakter planu „regulującego wszystko”, który miał w latach powojennych.

Plan ogólny może określić przyszłą wizję rozwoju miasta jako całości, lecz musi brać pod uwagę zarówno przeszłość planistyczną, którą należy rozpatrzeć z punktu widzenia nowych zjawisk urbanistycznych, jak i projektów wykonywanych w innych skalach. Te ostatnie muszą zostać ocenione na nowo, zintegrowane z planem ogólnym lub uszczegółowione.

Mówimy o planie, który ma inny charakter niż tradycyjny plan ogólny. Miasto traktuje się w nim jako otwarty fenomen zaś plany, które „zamykały” miasto za pomocą dróg typu obwodnice należą do przeszłości. Coraz rzadziej używa się również strefowania. Jakie są więc teraz główne narzędzia planowania? Jakie metody są najskuteczniejsze?

Trzeba zauważyć, że metody planowania strukturalnego, wydają się bardzo schematyczne. Metody planowania oparte na prognozach demograficznych i prognozach bazy ekonomicznej nie przystają do współczesnego rozwoju miast, bowiem te ostatnie rosną raczej w kategoriach ekspansji przestrzennej niż zaludnienia, zaś usługi są najbardziej innowacyjną siłą współczesnej ekonomii.

Być może dlatego nowe plany ogólne powstają w wyniku kompleksowego, złożonego procesu i przy współudziale wielu aktorów, reprezentujących władze miejskie, specjalistów i kapitał i pod kierunkiem generalnego projektanta o wysokich profesjonalnych kwalifikacjach. Znacznie rzadziej są one wynikiem pracy niezależnego, specjalistycznego biura projektowego. Zmienia się w ten sposób rola planisty, który staje się bardziej „pośrednikiem” niż kontrolerem w nieustannej próbie organizowania ładu przestrzennego.

Treść planu wywodzi się w dużej mierze z projektów i planów wykonanych w pośredniej skali przestrzennej i ma na celu ustalenie głównych ram rozwoju, służących jako podstawa formułowania strategii, szczegółowych polityk przestrzennych czy innych projektów.

Być może w celu lepszego przybliżenia tej metody można zacytować B. Secchi’ego, który mówi o planie jako „kontenerze projektów”. Plan ogólny ma jednak na celu sformułowanie głównej „wizji rozwoju”, która stanowiłaby podstawę rozwoju przestrzennego i jego kryteriów,

w którą wpisałyby się poszczególne mniej lub bardziej rozproszone projekty i działania. Zawartość planu ogólnego określana jest zwykle *Ustawą o planowaniu przestrzennym* i w każdym kraju ma swoje specyficzne cechy i metody.

11. Projekty eksperymentalne. Nowe koncepcje urbanistyczne

Rozwój nowych metod planowania urbanistycznego bardzo często stymulowany jest przez eksperymentalne badania i teorie pochodzące z innych dyscyplin naukowych. W latach 60. np. strukturalizm był dziedziną, która powiązała kategorie analityczne języka, architektury i urbanistyki. Duży wpływ ma również filozofia oraz nauki techniczne, tj. hydraulika, termodynamika, informatyka itp. Próbuje się za pomocą innych dyscyplin znaleźć nowy sposób zrozumienia fenomenu miasta i nowe metody budowy planów.

Szczególną uwagę powinno się poświęcić tym planom urbanistycznym, które usiłują stworzyć nową rzeczywistość przestrzenną, dzięki niezwyklej sile i ekspresji formy. Znakomitym tego przykładem jest plan i realizacja parku La Villette w Paryżu, wykonanego przez arch. B. Tschumiego oraz ocena efektów, jakie mają takie plany otwartych przestrzeni w miastach o wysokiej gęstości zabudowy.

Interesujące są również idee i projekty holenderskiego architekta R. Koolhaasa, najogólniej mówiąc kryjące się pod hasłem *generic city*. Koncepcje eksperymentalne są zawsze interesujące ze względu na próby sformułowania nowego, formalnego repertuaru interpretacji i reprezentacji przestrzeni miejskiej oraz ich krytyczny i eksperymentalny charakter.

Kilka uwag ogólnych

Podsumowując ten krótki przegląd typów projektów i planów urbanistycznych można stwierdzić, że najbardziej interesujące i najbardziej obiecujące są te rodzaje eksperymentów urbanistycznych, które mają trans-skalarny charakter. W Berlinie czy w Barcelonie można zaobserwować, w jaki sposób stosuje się nakładanie na siebie różnych typów planów, strategii ogólnych, projektów przestrzeni publicznej, projektów terenów otwartych, planów ogólnych, planów rewaloryzacji zabytkowych centrów miast, planów przekształceń obszarów związanych ze

stacjami kolejowymi itp. Przegląd ten pozwala nam również na podjęcie próby zapisania najbardziej innowacyjnych tendencji w rozwoju warsztatu urbanistycznego.

Mobilność skal wydaje się być źródłem najciekawszych i najbardziej ambitnych programów strategii urbanistycznych. Zanika idea hierarchicznego systemu planowania na rzecz koncepcji planowania „trans-skalarnego”, w którym każdy plan musi swobodnie poruszać się w innych skalach przestrzennych.

Wydaje się także, że idea dwuwymiarowego planu i modelu stanu docelowego stała się nieadekwatna do natury i dynamiki współczesnych procesów przestrzennych. Współczesny warsztat ma ogromne bogactwo metod analiz, formułowania strategii rozwoju, metod integracji fragmentów z rozwojem całego układu przestrzennego. Wywodzi się on z krytyki modernizmu i poszukiwań wielu architektów i urbanistów, do których należy zaliczyć R. Venturiego, C. Rowe'a, A. Rossiego, K. Lyncha, R. Koolhaasa itp. Najważniejszym w tego typu rozważaniach i analizach jest stworzenie nowych instrumentów, nowego słownika, który próbuje opisać i zrozumieć współczesną przestrzeń miejską. W tych rozważaniach forma miejska nadal zajmuje centralne miejsce.

Istotne z punktu widzenia zrozumienia miast jest także zbadanie i zrozumienie jego rozwoju wynikającego z planów i projektów przestrzennych.

Metody planowania urbanistycznego oraz ich jakość podnoszą zdolność lepszego sterowania rozwojem miast, lecz nie należy zapominać o subiektywnym autorskim komponencie każdego projektu i jego wartościach estetycznych. To właśnie ten autorski, indywidualny komponent nadaje urbanistyce jej kulturową wartość. W tym miejscu ma urbanistyka wpływ na formę miejską, formę przestrzeni publicznych, wartości i ład przestrzenny. Warto też sobie uświadomić, że plan czy projekt urbanistyczny jest również poszukiwaniem samym w sobie, zdolnym tworzyć alternatywne programy i odrzucać istniejące modele.

Zmieniła się także projektowana przestrzeń. W ciągu ostatnich dziesięcioleci wraz ze zmieniającą się ekonomią zmieniło się miasto. Miasto formy przestrzennej, kolektywnej miejskości, ciągłości przestrzennej i historycznej, heterogenicznego życia miejskiego staje się powoli miastem nieciągłym, opartym na grupach etnicznych, społecznych enklawach, konsumpcji, wykluczeniu pewnych grup społecznych z życia miejskiego i nieustannej troski o bezpieczeństwo. Zaakceptowana została fragmentacja miasta i standardem stało się projektowanie i planowanie typu renowacji miasta, rozwoju przestrzennego jego fragmentów,

projektów przebudowy terenów poprzemysłowych, waterfontów, nowej przestrzeni pozamiejskiej, projektów przestrzeni publicznych. itp.

Infrastruktura techniczna przestała odgrywać tylko rolę funkcjonalną i stała się impulsem rozwoju nowych przestrzeni i rozwiązań funkcjonalno-estetycznych.

Ruch fizyczny i transport stały się bowiem podstawą nowego podejścia do miasta jako przyszłego „miasta sieciowego” (*network city*), opartego najogólniej mówiąc na ruchach, sieciach, węzłach i obszarach. To właśnie w węzłach-transferach, w których krzyżują się różne typy infrastruktury o zróżnicowanej szybkości upatruje się możliwości tworzenia nowoczesnych przestrzeni wielofunkcyjnych, funkcjonujących co najmniej szesnaście godzin na dobę, tworzących nową jakość przestrzenną.

Powstają nowe kategorie przestrzeni „wydarzeń” typu Expo, igrzyska olimpijskie, kulturowe miasto Europy itp., które stają się impulsem formułowania nowych strategii miejskich i nowych planów urbanistycznych, związanych z restrukturalizacją przestrzeni. Warsztat planistyczny musi dostosować się do tej dynamicznej, zmiennej rzeczywistości.

Ostatnie dziesięciolecia charakteryzują się rozwojem wielu metod planowania i projektowania urbanistycznego. Zasadnicze jest pytanie o dalsze kierunki rozwoju tego warsztatu, o jego kanały innowacyjne. Na pewno należy ich szukać w dziedzinach zajmujących się problemami złożoności i rozwojem technik komputerowych. Wprowadzenie technik komputerowych do warsztatu urbanistycznego ma rewolucyjne znaczenie, podnosząc zarówno jego twórcze, jak i wykonawcze możliwości, tak bardzo odpowiadające coraz bardziej złożonej problematyce miasta.

Literatura

- Ascher F., 1998, *La Republique contra la Ville*. Ed. de l'aube.
- Busquets J., 2000, *Urbanism at the turn of the century*. Van Eesteren/van Louizen Lecture, [w:] Blauwe Kamer 2000, nr. 11.
- Koolhaas R., 1995, *S,M,L,XL*. Rotterdam, 010.
- Mangin D., Panerai Ph, 1999, *Projet urbain*. Ed. Parentheses,
- Nio Ivan, 2000, *Paradoxes of network urbanism*, [w:] *Network urbanism*, OASE 53.
- Panerai Ph., Depaule J.CH., Demorgon M., 1999, *Analise urbaine*. Ed. Parentheses.
- Rossi A., 1989, *L'architecture de la ville*. L'Equerre.
- Rowe C., Koetter F., 1995, *Collage City*. MIT Press.